

A

MAGYARHONI TERMÉSZETBARÁT

Prof. Chyzer Kornel, Prof. Csaplár Benedek, Prof. Czech József, Dr. Entz Ferencz, Dr. Frenreisz, Dr. György József, Gyürky Antal, Fauser Antal, ifj. gr. Forgách Károly, Prof. Fuchs, Prof. Haslinszky Frigyes, Prof. Hauch Antal, Dr. Hlavacsek Ágoston, Prof. Horváth István, Dr. Huszár Imre, Dr. Joachim Vilmos, Dr. Kanka Károly, Dr. Keszti Vilmos, Prof. Király József, Dr. Kiss Antal, Prof. Dr. Kornhuber András, Prof. Könyve Lajos, Krejczy Edvárd, Dr. Krzisch József, Dr. Knöpfler Vilmos, Kuncz Péter, Dr. Kundt Emmánuel, Láng Adolf, Dr. Láng Emil, Prof. Lugossy, Prof. Dr. Lutter Ferdinánd, Oszity Mátyás, Prof. Pettkó János, Prof. Dr. Polák Ede, Dr. Rombauer Lajos, Rudnyánszky János, Dr. Schiffman József, Dr. Scherer Ferencz, Prof. Dr. Schuchter Márton, Szenthereszty Sándor, Dr. Spécz Károly, Prof. Dr. Szabó József, Szarka János, Dr. Szedlatsek Adolf, Dr. Tercsánszky, Prof. Tóth Sándor, Dr. Weninger János, Zerdahelyi Incze, Dr. Zipser András urak

KÖZREMUNKÁLÁSÁVAL SZERKESZTIK S KIADJÁK

Dr. Nagy József és Láng Adolf Ferencz.

I. évi folyam.

NYITRA, 1857.

NYOMATOTT SZIGLER TESTVÉREKNÉL KOMÁROMBAN.

A jászói vagy kőszáli barlang Gömör megyében.

A Jura heglánczolat, mely Gömörben Esztrénytől 7 mérföldnyi hosszban, 2—3 mérföldnyi szélességgel Torna-Abaujba egészen Jászóig terjed, számtalan csepköves barlangokat tartalmaz; közülök csak az aggtelki, jászói és részben a sziliczei jégbarlang van nyitva; többinek nyílását vagy mély, ekkoráig ember által nem járt aknák és átlukasztott töbrök a tető lapályán, vagy nagy mennyiségű barlangvizet kiöntő torkolatok a hegyaljban, — mely körülmény messze terjedő barlangot feltételez — képezik; vagy a barlangnak csak szája van nyitva, bentebb azt különféle bedugások rejtik el a kutató felfedezése elől.

Bár e jászói barlang nem nagy, az aggtelkinek kiterjedéséhez, melytől 4 mérföldnyi távolságra fekszik, nem is hasonlítható, de belsejének feltűnő jellemzete megérdemli a természetbuvár figyelmét és köztudomásra juttatása indokoltatik azáltal is, hogy ez ideig e barlang még csak a maga vidékén volt ismeretes. A jászóvári praemontrei kanonokrend egykoron lelkes főnöke, bold. Richter A. ur 1846-ban e barlangot tetemes költséggel járhatóvá tette és mérnökileg készített rajzát ifj. Pribila ur által eszközöztette, hogy a Kassán gyülekező magyar orvosok és természetvizsgálók idevaló kirándulásaiknál azt kényelmesen bejárhassák: de az akkori esözésektől meggyűlvén a barlang vize, buvárkodó látogatásával közismertetése is más időre halasztatott. A nagyérdemű rend készségéből e barlangnak használatra nyert eredeti rajzát Goedicke J. bányafelügyelő (Bergverwalter) ur volt szives ide mellékelt oly kis mérvben lemásolni, hogy azon 0,8'' egy ölnek felel meg; némely mérnöki adatokkal pedig Fötiszt. Pichler praemontrei kanonok ur önjegyzeteiből ajándékozott meg. Ez üregnek e nyáron tett látogatásommal reám eszközölt benyomását és némely észleléseim eredményét jegyzem itt le; kívánván leírassommal szives olvasómat a barlangba bekisélni.

A kies fekvésű jászói vár előtt, meredek, százöles sziklafalak — a kőszál — emelkednek Bódva vize felett az aggtelki mészhegyek itteni végezeténél; magasságuk közepében van e kőszáli barlangnak a keletészakra eső — 5,5 óra iránybani — nyílása. A bemenetel (a lásd a rajzot) tágas, hosszú és boltozatján két helyütt hatalmasan átlukasztott csarnokot képez, melynek falai fent a magasságban szeglet alatt érintkeznek: 27 öles menet után szűkülni kezd a tér és hasadékhoz hasonló üregben által erős falépcső fejéhez jut a látogató; ez útján magasan látja maga felett e hasadék rendellen boltozatját, melynek két helyén 6 öl magas és 4 lábnyi átmérőjű vak kémény tátong felette. Két fahágcsón, melyek tölgyfadeszkából készült pad (Bühne) által vannak egymás alá helyezve, 8 ölnyi mélységbe jutsz le annyira sikamlós tölgygarádicsokon, hogy jobbra, balra kezeiddel kell a kőhasadék falain támaszt keresned. E szűk meneten az út már délnek fordult és részint kő, részint földlépcsőzetben fordulatokban mindig lefelé viszen: az üreg nem akar szélesedni, majd pedig 26 öl hosszában igen görnyedve lehet csak haladni. A légvonal itt erős, a gyertya lángját lefelé hajtó; 1846 előtt csak hason esűszva lehetett itt előrehaladni, most mély út ásatott, melyről a fekete porhanyós és kötöredékekkel vegyített föld két oldalra van hányva, ebből ittott különféle állatok csontjai állanak ki, én az *Ursus spelaeus*-nak agyaráját, szirtcsontját és váza egyéb darabjait kerestem ki.

E tekervényes alagból a 120 □ öles *t o r e m b e* (b) jut az utas, melynek talaján a

boltozatról lehullott óriás nagyságyu szikladarabok hegyek gyanánt hevernek és azt két üregre választják: a nagyobb mellső félnek jobboldali boltozatján egy 6 öl magas és 4 öl széles domb-alaku üreg tátong, melynek kellő közepéből roppant nagyságyu, vízszivárgás által kirágott, kicsiszolt és lapított sziklafalatok, nagy harang ütőjeként, borzasztóan függnek a nézőre, a vezető szalonnaoldaloknak nevezi azon naiv jegyzéssel, hogy tilos belölnök a falatozás, mert — ugymond — igen kemények; balfelől e terem padozatján két meredek és mély barlang nyílik, az egyik (c) kútmélységyu járhatlan, a másik (d) tíz öl mélységyben 25 öl hosszú ágazatokba vezet nyaktörő merénnyel: e két mélyedésnek két szerfelett magas kéményüreg felel meg a boltozaton. A terem hátsó fele kisebb, melynek földszinéről kirágott sziklacsúcsok emelkednek.

Az eddig leirt üregek belsejét szépnek teljességygel nem mondhatni; a falak szivárgó vizek által mosottak, simák és fehérek, sok névfelirást tartalmaznak, az általam talált legrégibb — curiosum gyanánt írom — így volt fogalmazva:

Itt ebédelték
9 emberek,
két pap, 6 kőmives
és egy kőfaragó Aprilis 1-én 1783.

Mellette ugyanaz deákul egy kis travestatioval így:

Hic pransi sunt 9 homines,
duo Canonici Ord. praem. (a név nem olvasható)
6 murarii et unus coturnarius
1. Aprilis 1783.

Csepegés által származott 1—2 lábnyi vastagságyu terjedelmes lemezek hevernek ugyan ittott, de gömbölyü alaku csepköveket — a nép nevében kötelyeket (kötej) — ez üregekben nem találni; a föld mindenütt guanoval van gazdagon elhintve, mert egészen eddig tanyáznak és tenyésznek a denevérek; emésztetteikből származott e zsíros guano: ha az utas világa felhajhássza őket nyugalmas helyeikből, zuhogva repkednek és suhintnak feje körül.

A teremből szűk és meredek falak közötti 20 öl hosszú meneten, hat öllel ismét mélyebben bejut a látogató a „kis templomba” (e), ez már ékes és csepkőalakokkal gazdagon ellátott barlang: falait szép fehérszinü, hatalmas térímégyu, redős és izenként csomósodó oszlopok képezik, összenövésükkel ittott nagyobb-kisebb hézagokat hagyván magok között, a talajt a boltozattal kötik össze; ez utóbbinak hullámos felületét pedig apró csapos kötelyekkel czafrangozott szép fehér szőnyeg fedi: amott a falról ismét chinai tető alakban függ szabadon egy lefelé hirtelen szélesbülő, gömbölyü és redős mennyezet, mintha a hiányzó szószék fedezetét helyesitené; egy 7 öl magas falnak közepe táján pedig nagy tojásdad ablak nyílik, magasan és mélyen fekvő, orgonasípos csepkövekkel ellátot góthalaku emelet-barlangba nyujtó varázs szép belátással; a képzelet itt egy templom belsejének minden részeit könnyen kikeritheti, még oldalt egy kis üregben a „se krestye” (f) sem hibázik.

Most egy balrafekvő jegeczoszlop a „Krisztus koporsója” és jobbra egy két öl átmérőgyu fenálló „szűz Mária” oszlopa között, mely körül szédítő magasságyra csigaüreg tekerődik, átjövünk egy 75° alatt emelkedő és csak másfél öl magas üreg al-

jához: igen terjedt, meredek és sima csepkövtü talaján mint hegyre lehet nem kevés veszély között 20 ölet meghaladó magasságig is mászni (*n*), de ezt kevés látogató teszi, hanem alól tovább haladva bejut a 114 □ öl terjedelmű „nagy templomba” (*g*), mely vizegyenes alju és nem oly szép, mint az előbbi. Ez üregben már nincs denevér és a földszínen guanója; fris letételü barnás, tapadós és erősen repedezett agyag borítja azt, mely további üregekben egész dombokat alakít, esős időszakban vízzel fedett és járhatlan.

A nagy templom hátsó jobboldali szegletéből egy üreges menet kíséri a „szivkamarába” (*h*); ez fehérszínű, boltozatot a talajjal egyesítő, nagy számu és sűrűen elszórt oszlopokból álló igen szép kis tömkeleg; a sok jeles szépségű csepkövek e kis üreget hasonlóvá teszik a trabeculákkal ellátott emberi sziv üregéhez, legszebb pontja az egész barlangnak; igen kár, hogy a látogatók pusztítani kezdik szép ékeiket. Visszatérvén a nagy templomba, innét keskeny sikátoron, egy helyütt hason csúszva vagy 25 ölnyi út után, mely nedves évszakban egész fedezetig van vízzel telve, ezen ág végére jut az ember, mely a meredek és kagylós öblü „kuttal” (*i*) végződik. fenekekén ismeretlen mélységű vizet tartalmaz, melynek felszínéhez a hely szűke miatt nem lehet jutni; két öles zsineg segédelmével bocsájtám hévmérőmet köhajtással előbb felzúdított habjaiba, azt 6, 5° R. hevűnek találtam. Visszafordulván e keblet szűkítő szorult helyből (itt padló alkalmazása mellett még lehetne ágakat felfedezni), jobb kézre e keskeny menetből 60—70 foki emelkedés között egy meredek üregbe lehet fölmenni vastag kötelyek között és csepegéses felületen ismeretlen távolságig, szaggatott és veszélyes hézagokban.

Azon út, mely a tereméből (*b*) a templomok felé (*e, g*) vezet, két ágra oszlik, a bal az ugynevezett „uj ágat” (*k*) képezi, 1—24—21 delejes óra irányában 3 láb széles, 30 öl magas sziklahasadék alján keringve, létrán 3 öl mélységbe lebocsátkozva bevisz egy idomtalan félelmes ürbe (*l*). Mindenütt csüng itt a hasadozott, omlással fenyegető szikla, vagy már leszakadozott köhegyek nyugosznak örökös helyzetökben, melyek között meredek lejtőn ismét mélységbe szállsz vagy három öltre és egy hosszas görbülő ürbe vezet kísérod; itt földszint ismét egy nagy nyílás ásit előtted, mely még földszintebb alagba nyílik, mindkettő között pedig csak egy lábnyi vastagságúnak látszik a csepköves válaszfal; — a felsőnek talaja, az alsónak boltozatja, — melyen járva félni lehet, hogy ha terhed alatt beszakad, egy emelettel alább szállsz. Ezen helyek igen borzalmas benyomást tesznek a nézőben; jobbra, balra vermek, mély kimosások, hegyes sziklák meredeznek, minden perczben veszély, romlás és szakadás fenyeget; veszélyes utakon, öblök törékeny szélein, vagy két mélység között keskeny vonalon le- és ismét feltekeredve haladsz és kapaszkodol bizonytalan lépéssel, végre eléred egy üregben a „szőlő hegyet” (*m*). Itt lelked ismét felderül a csepegés vegytani folyamata által alakított szép, csupa szőlőszem, borsó és teke alakú kötelyeken, melyekkel domború nagy felületek és fenálló falak vannak ábrándos változékonyságban elhintve: ittott habos szalaggal szegélyezett tiszta sárga medenczék száraz finom homokot és apró csigát tartalmaznak, egyikében csepköréteggel borított Naticát találtam. Még sokféle nyílnak utak s menetek szakadozott irányokban az eddig is már 30 öl hosszú ágban; egy leírhatlan tömkeleg az egész tér, melynek eddigi látásával is már igen megelégteli e földalatti

szépségüket a buvár vendég és kislét — mint én természetrajzi leírásommal, vége felé.

Három helyen tettem ásásokat csontok keresése végett siker nélkül, csak a fentidézett menetben, felhányt föld között leltem házi állatok csonttöredékeit, néhány darabot özönvíz előtti medvéből és régi agyagedény ivszeleteket. E barlangban nem láttam csepkölemekkel leszorított oly földszíneket, melyek alatt a csontok vagy csonttöredékek (breccie) századokon át víz- és légbekhatásoktól menten tartathatnának. E csontok bejutásáról ma a szaktudósok között szinte egy a vélemény, hogy azok tudniillik kevés kivétellel a külvizekkel hozattak, és agyagos üledékek közé temették e barlangok kezdetétől óta; ezt pedig földünk (e „vak csillag“) alakulásának, az ember létezését is megelőzőt azon őskorába kell helyezni, midőn e mészhégyek a tengerből felemelkedések alkalmával erősen megrepedezvén, a későbbi és máig tartó légköri behatások által barlangok képzésére hajlandósítottak. Ugyanis a lecsapott légköri víz szabad szénsav gőze által alkalmassá leszen e mészkő feloldására; bejutván repedései közé az idők mérhetlen szakaszain át, azokat a mai nagyságban szemlélhető barlangokká mosta ki, melyek fedezetére midőn e mészkő alkatrészeit tartalmazó vízcseppek bejutnak és ürön át a padozatra hullanak, vizelpárolgás és szénsavelillanás által a merő részek ismét lecsapatván, fent s megfelelőleg lent csepköveket képeznek. A csepkő tehát másodlagos alakja a mészkőnek, csaknem azon alkatrészekkel bír mint ez: de ily csepkőszármazáskor a jegecezésre alkalmasb körülmények kedveznek, míg a mészkő hihetőleg mély tenger nyomása alatt csak tömör (massig) gyurmává képződhetett. Üregek ugyan más sziklafajokban is vannak, de hogy ily mészkőben éppen a leggyakoribbak, annak okát következő körülményekben találom: 1) a mi mészkőnk nem réteges alkatásu, de tömör gyurmájú, emelkedésénél számosabb és nagyobb hézagú repedéseknek volt kitéve, mint a réteges képletek, melyek a törést, rétegeinek egymáson sikamlása által nagy részben kikerülik: 2) ily barlangos mészhégyek lapos s völgyes tetőket, sőt mérföldekre terjedő plateauakat képeznek, melyekről nincs az eső s hóviznek lefolyása, üregítő hatásának tehát inkább vannak kitéve: innét van, hogy minden lecsapott légköri víz e tájakon barlangviz alakban e hegyek töveinél számtalan helyen buzog ki oly hatalmas mennyiségben, hogy azonnal malom és egyéb művek hajtására képessé válik: 3) mert szénsavgőzt tartalmazó víz által — ilyen pedig minden víz a földön — a mészkő minden könnemek között legkönnyebben oldható.

A járszói barlangban august. 22-én tett hő- és légsúlymérői kísérleteinek ide iktatom eredményét:

1) A barlang száján szabadban, borús s csendes idő mellett, reggeli 7^{1/2} órakor
 a hőmérő + 13, 2° R. mutatott,
 a légsúlymérő + 16, 0° R. 326, 85''',
 igazítva a fagypontnál 325, 06'''.

2) Bent a barlangban, 36 ölre a nyilástól és 6 öllel mélyebben egy negyedórával később,

a hőmérő + 8, 4° R.
 a légsúlymérő + 15, 0° R. 326, 92''',
 a fagyponthoz igazítva 325, 19'''.

3) A nagy templomban 106 öl távolságra a barlang nyílásától. 13 öl mélységben, 9 1/2 órákor reggel,

a hőmérő + 6, 8° R.,

a légsúlymérő + 9, 5° R., 327, 64'''.

a fagyponthoz igazítva 326, 29'''.

4) A barlangon kívül, a köszál alján és a Bódva vize mellett délután 4 órákor, borús csendes időben,

a hőmérő + 19, 4° R.,

a légsúlymérő + 15, 0° R. 326, 79'''.

a fagyponthoz igazítva 325, 05'''.

5) A kútviznek hőmérséklete 130 öl körüli távolságban 25 öl mélységben a nyílástól + 6, 5° R.

Azon véleményben voltak a természettudósok, hogy ily barlangok mélyében a légnyomás nem azonos a külső légnyomással, de tudtommal Schmiedl tdr. úr, ki a birodalom sok barlangjaiban tett már légsúlymérői észleléseket, ezen véleményt megczáfoltnak véli; itt is csak úgy, mint a szabadban a helynek tengerszine feletti magassága határozza meg a légnyomás különbségeit: nincs is másképen a dolog, mert sokféle itt a küléggeli közlekedő út a kőnem hasadékain, meg a barlang menetein át: a levegő, tett eudiometricus tapasztalatok után bent is rendes jó alkatással bír.

Élő állatnak három fajtát találtam, melyek valódi lakói e barlangnak, a den e v é r feltételezi a többi kettőnek is életét, guanóján élősködő két rovarfajt fedeztem a coleopterákból, staphylinidák családjából és anobiium neméből, közelebbi meghatározásuk kimerített természetrajzi könyvtárt igényel. Ásás közben Lumbricus terrestris is mutatta magát. A növényzet rothadt fadarabon néhány fehér szális gombára (agaricus neméből) szoritkozik.

Ha párvonalt húzok ezen aránylag kicsiny köszáli és az aggtelki barlang között, azt következő általános nézetekbe szoritom össze:

Az aggtelki, 4000 ölet meghaladó barlangnak vizirányos terjedése jellemző; szintén egész hosszában zúgva vagy csörgedezve folyik rendes patak; üregei (Höhlen) nagyobbak s alakosabbak azaz közelítőleg egyhosszúságú átmérőkkel bírók; menetei (Gänge) többnyire kitűnő vizegyenességgel (Horizontalitát) tágas alagút (Tunnel) idomúak, némely részében négyfogatu hintóval lehetne vágatva haladni; a Baradlaviz ágai: Styx, Acheron és rókaluckyi csermelyek örökös folyásuak, e szerint már földrajzi jelentőségűek (geographisch); mivel továbbá az aggtelki barlang a tömör mészlé alján és az alatta fekvő, későbbi származásu és kőületeket tartalmazó — réteges mészkő tetején húzódik, véleményem szerint talajának képzése bevégeztetett, mi által a vidék felszínének vizrajzi (hydrographisch) hiányát itt a föld kemény mélyében határozott jellemben pótolhatja: végre földszint köomolvány és tiszta főveny nyel gyakrabban fedetik, mint sárral.

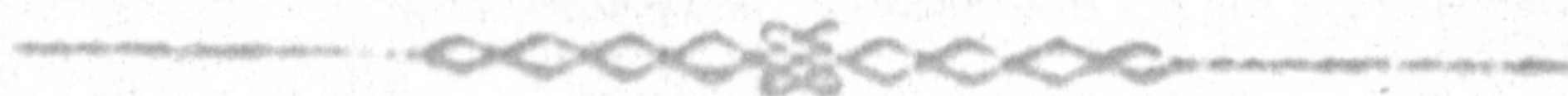
A jászói barlang inkább függőleges irányú, emeletekben 30—55 és 75 öles átmérővel, tehát 107.250 öles köbtérben terjed; van ugyan még 18 ismeretlen ága, melyekbe viz, köroskadat, agyagos torlódvány, vagy még ürszükülés miatt tovább nem mehetni, és így a tekervényessége szerinti 130 öles hosszúsága korántsem

teszi még egész kiterjedését: üregei kisebbek, alaktalanabbak; menetei keringők, vak-kémény és kútidomúak, vagy szédtőleg magas s keskeny sziklahasadékokból állanak, sehol nem tágasak, többnyire lejtős, sőt meredek talajúak, mert evvel még nem érték el az alsó réteges mészkövet; a barlang patak helyett peczékkal (trokener Bach) és vizekkel bir, száraz időben kevés álló vize marad, nedvesben gyakran járhatlan; földszine többnyire agyaggal borított.

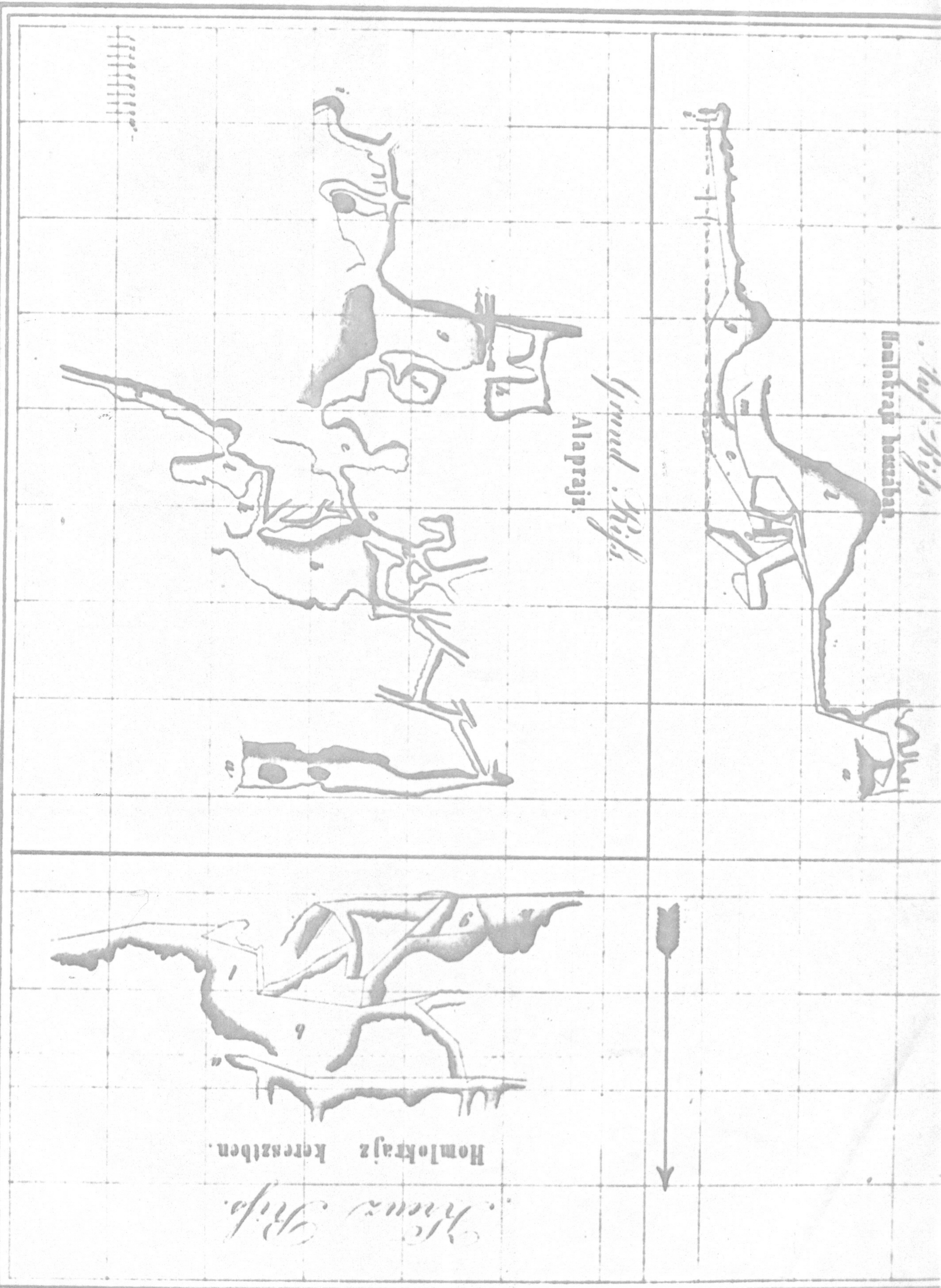
2) Az aggtelki barlang alakjának és terményeinek nagyszerűsége által a nézőt megható csudálkozásra, vagy kellemes meglepetésre ragadja; benne csapok, utánzó alakok, oszlopok és csillámló habos felületekben jegecedik a mészkovacs, a barlang nagyobb terjedelménél fogva benne nagyobb fajszáma lakozik a hüllők, pókok, rovarok és gyűrűnyök rendéből: a jászói barlang inkább félelmet és borzalmat gerjeszt látogatójában, a csepkövek pedig inkább vastag lemezekben, borsós és szőlőszemű alakzatokban képződnek.

Történelmi adatok nyomán a tatárok, törökök, Bocskay, Rákóczy és egyebek által fenyegettetvén hajdankor a vidék, a jászói lakosok ez üregben találtak néha hosszú lakozással menedéket; a barlang szájánál a rom mutatja, hogy itteni létüket még köfalerősítéssel is biztosítani igyekeztek.

Dr. Kiss Antal.

1882. J. S. Kőrösi

Die Jászói Höhle im Gömörer Comitate.
 A jászói barlang Gömör megyében.

1882. J. S. Kőrösi